

Orłowski, Bolesław

"Kultura Materialna Starożytnej Grecji",
pod red. Kazimierza Majewskiego,
Warszawa-Wrocław 1956 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 3/2, 281-283

1958

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Kultura Materialna Starożytnej Grecji — wybór źródeł archeologicznych, opracował zespół pod redakcją Kazimierza Majewskiego, Zakład im. Ossolińskich — Wydawnictwo, Warszawa-Wrocław 1956, s. XII+466, rys. 451.

Materiał zawarty w książce *Kultura materialna starożytnej Grecji* stanowić ma w myśl założeń redakcji zbiór pomocy naukowych dla studentów archeologii i historii. Pod pojęciem kultury materialnej kryje się obraz osiągnięć technicznych oraz społeczno-ekonomiczno-techniczna strona produkcji, czyli zagadnienia, na które zwracano dotychczas zbyt mało uwagi, szczególnie w odniesieniu do społeczeństw starożytnych. Zagadnienia te łączą się w sposób ścisły z historią techniki. Z tego też powodu książka zajmująca się kulturą materialną musi traktować również o historii techniki. Można więc dokonać przeglądu tego dzieła pod kątem historii techniki, techniki, która grała niewątpliwie dużą rolę w tak wysoko rozwiniętych społeczeństwach jak starogreckie, a zwłaszcza kwitła w okresie kolonizacji helleńskiej świata śródziemnomorskiego.

Książka ma na celu zorientowanie czytelnika w przedmiocie greckiej kultury materialnej. W poszczególnych rozdziałach materiał ujęty jest w punktach, pokazujących najbardziej charakterystyczne osiągnięcia i metody produkcji w danej dziedzinie. Na opracowanie każdego punktu składa się opis zabytku czy procesu oraz szkice lub zdjęcia i wykaz literatury dotyczącej danego przedmiotu (z konieczności przeważnie zagranicznej).

W przedmowie redaktor wydawnictwa stwierdza, że wybór posiada wiele luk i niedociągnięć na skutek poważnych trudności źródłowych. Podobne stanowisko zajmuje Stanisław Jan Gąsiorowski w swej obszernej (21 stron) recenzji *Niektóre kwestie historii greckiej kultury materialnej w starożytności*, zamieszczonej na łamach „Kwartalnika Historii Kultury Materialnej“ (nr 2/1957).

Pierwszy i najobszerniejszy z niezależnych rozdziałów, na jakie dzieli się książka, nosi tytuł *Osadnictwo-Budownictwo* (54 opracowania na 168 stronach). Ślusznie zawiera on tak duży materiał, gdyż w żadnej innej dziedzinie nie mieli Grecy starożytni tak wielkiego dorobku. Budownictwo greckie jest pozycją kluczową w historii budownictwa i architektury, nosi ono wyraźne piętno narodowego charakteru swych twórców i stanowi do dzisiaj wzór i natchnienie dla architektów całego świata. W dziale mu poświęconym znajdujemy najbardziej charakterystyczne zabytki oraz plany miast. Nie widać jednak porządku ułożenia poszczególnych opracowań. Nie jest to układ chronologiczny, który tutaj, jak we wszystkich pracach o charakterze historycznym wydawałby się najsluszniejszy. Układ taki pozwoliłby dostrzec zarys rozwoju greckiego budow-

nictwa na charakterystycznych przykładach, obrazujących doskonalenie się form konstrukcyjnych i — jako następstwo — rozwój form architektonicznych, od prymitywnych do coraz doskonalszych. Pokazałyby, jak zmieniła się i doskonalila myśl konstrukcyjna greckich budowniczych na przestrzeni wieków, jak ich budowle nabierają smukłości, wysokości, rozmachu, piękna. Nie zastosowano również układu typologicznego, który w odniesieniu do obiektów architektonicznych byłby do przyjęcia. Brak jasnego porządku jest pewnym niedociągnięciem, do łatwego naprawienia zresztą w następnych wydaniach. W rozdziale *Osadnictwo-Budownictwo* licznie reprezentowane są świątynie, zamki, domy mieszkalne, bardzo starannie opracowane zostały urządzenia wodociągowe, natomiast dziwi brak tak podstawowych budowli inżynierskich jak mosty i drogi. Budowle te przecież były bardziej powszechne niż tunele, które jednakże są reprezentowane przez tunel Eupalinos na wyspie Samos. Gdyby nawet rozdział ten poświęcony był tylko budownictwu miejskiemu, i wówczas warto było pokazać przekrój typowej ulicy miejskiej. Tak czy inaczej jest to niedopatrzenie, tym bardziej że mosty i drogi nie zostały również uwzględnione w rozdziale *Komunikacja-Transport-Handel*. Ponadto w opisach poszczególnych zabytków zbyt mało miejsca poświęcono opisowi konstrukcji (i jej pracy) oraz materiałom budowlanym. Wydaje się też, że ze względu na wielką rolę budownictwa greckiego należałoby w rozdziale tym umieścić punkty dotyczące narzędzi budowlanych używanych w różnych czasach i metod produkcyjnych w budownictwie, których doskonalenia wynikiem był rozwój tak bogatych form architektonicznych. Między innymi można by tam przenieść dźwig (p. 198) i urządzenie do transportu kolumn i pilastrów (p. 187), oba umieszczone w rozdziale *Mechanika*.

Drugi rozdział książki *Gospodarka wiejska* i trzeci *Przyrządzanie potraw* można by połączyć w jedną całość, ze względu na zbieżność tematów (to samo proponuje St. J. Gąsiorowski w swej recenzji). W rozdziale tym dobrze byłoby umieścić reprodukcje narzędzi używanych w tych dziedzinach w starożytnej Grecji, ich rekonstrukcje lub rysunki, nie poprzestając jedynie na publikacji zdjęć naczyń ceramicznych, lub innych malowideł czy rzeźb, na których zostały przedstawione omawiane procesy produkcyjne, przeważnie w sposób stylizowany. Uwaga ta dotyczy zresztą i innych działów. W dziale „*Gospodarka wiejska*” przedstawiono reprodukcje tylko haczyków do wędek. Jeżeli nie zachowały się żadne ślady innych narzędzi, przypuszczać należy, że większe wyobrażenie o nich dadzą rekonstrukcje zrobione przez fachowców, niż malowidła wykonane na wazach.

Następne rozdziały dotyczą obróbki gliny, drewna, kamienia i metali. Są one w zasadzie opracowane bardzo starannie, zawierają jednak pewne braki. W rozdziale dotyczącym obróbki gliny główny nacisk położono na garncarstwo, zapominając o bardzo ważnym dziale produkcji, jakim był wyrób cegieł, używanych przecież już przez starożytnych Greków. Omawiając obróbkę drewna poprzestano na produkcji mebli, a pominięto ważne jego zastosowanie do budownictwa, konstruowania pojazdów, oraz ogromnie wówczas rozwinięta

dziedzinę budownictwa okrętów, które było jednym z głównych zastosowań tego materiału. W rozdziałach *Obróbka kamienia* i *Obróbka metali* bardzo cenne jest zamieszczenie zestawień rzeźbiarskich i żelaznych. Za mało uwagi poświęcono jednak zastosowaniu kamienia do budownictwa. Nie pokazano również wyglądu ówczesnych kamieniołomów greckich.

W rozdziale *Uzbrojenie — Machiny wojenne* rzuca się w oczy dysproporcja pomiędzy opracowaniami dotyczącymi broni prostszej i skomplikowanych hellenistycznych machin wojennych, na korzyść tych ostatnich (zwrócił na to uwagę również recenzent „Kwartalnika Historii Kultury Materialnej“). Razi jednak brak podstawowej dla owych czasów broni jak miecz, włócznia, nie ma również szczegółów opancerzenia, które pokazane zostały jako całość tylko w jednej scenie walki malowanej na kraterze. Może należałoby pokazać uzbrojenie wojowników greckich z różnych czasów?

Dział *Komunikacja — Transport — Handel* wymaga znacznego rozszerzenia. Obejmuje on trzy bardzo poważnie rozwinięte w Grecji starożytnej dziedziny życia. Tymczasem składa się nań tylko jedenaście opracowań po odjęciu takich, jak np. materiały pisarskie, książka, pieczęcie, które mogłyby się znaleźć z powodzeniem w innym, a nawet osobnym dziale. Nie odpowiada to w żaden sposób właściwej proporcji, która powinna być zachowana pomiędzy poszczególnymi rozdziałami. Rozdział ten powinien bowiem co do objętości rywalizować z rozdziałem pierwszym *Osadnictwo—Budownictwo*.

Ostatni, jedenasty, rozdział nosi tytuł *Mechanika* i obejmuje szereg pozycji przedstawiających stosunkowo wysoki poziom ówczesnych inżynierów i wynalazców oraz dużą ich pomysłowość. Mechanizmy, które konstruowali przeważnie jako zabawki, nie myśląc o zastosowaniu ich do celów praktycznych, posłużyły później za przykład wielu wynalazcom. Zdziwiają one niekiedy swoją pomysłowością i precyzyjnym rozwiązaniem przy stosunkowo szczupłych środkach technicznych owych czasów. Słuszną jest więc rzeczą zamieszczanie wszystkich najciekawszych pozycji z tej dziedziny, choćby nawet nie miały one zastosowania w produkcji społecznej i choćby tak obszerne potraktowanie tego rozdziału było w pewnej kolizji z proporcją w stosunku do innych działów.

Do całości książki można zgłosić uwagę, że byłoby pożądane do każdego rozdziału dołączyć krótkie ogólne omówienie danej dziedziny w całości na tle historii Grecji. Rozdział tworzyłby wówczas pewną całość, a nie byłby zbiorem poszczególnych opracowań pozornie ze sobą nie związanych.

Mimo niektórych niedociągnięć książka *Kultura materialna starożytnej Grecji* jest niewątpliwie cenną pozycją dla historyka techniki, a jej przyjemna szata graficzna i interesujący materiał zachęca również laika amatora starożytności. Świadczy o tym chociażby fakt, że w niedługim czasie po wydaniu zabrakło jej na półkach księgarskich. Należy mieć nadzieję, że ukaże się jej nowe wydanie, które skoryguje niedociągnięcia wydania pierwszego.

Bolesław Orłowski